

I. US 266/10

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojena Güttlera a soudců Františka Duchoně a Ivany Janů o ústavní stížnosti stěžovatele A. H., zastoupeného JUDr. Markem Nespalou, advokátem se sídlem Vyšehradská 21, Praha 2, proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 22. 10. 2009, sp. zn. 27 Co 266/2009, takto:

I. Výrok I., III. a V. rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 22. 10. 2009, sp. zn. 27 Co 266/2009, se zrušuje.

II. Ve zbylém rozsahu se ústavní stížnost odmítá.

Z odůvodnění:

I.

1. Dne 19. 3. 2009 vydal Okresní soud v Nymburce rozsudek č. j. 13 Nc 81/2006-1064, jimž rozhodl o výchově nezletilého a o úpravě styku rodičů s nezletilým takto: "Nezletilý Š. H. se svěruje do střídavé výchovy obou rodičů tak, že ve výchově matky bude vždy od neděle předcházející každému lichému týdnu v roce od 17,00 hodin do následující neděle každého lichého týdne v roce do 17,00 hodin a ve výchově otce bude od neděle předcházející každému sudému týdnu v roce od 17,00 hodin do následující neděle sudého týdne v roce do 17,00 hodin. Převzetí a odevzdání nezletilého se bude uskutečňovat vždy v neděli v 17,00 hodin v místě bydliště matky. Rodiče jsou povinni si při převzetí a odevzdání nezletilého předat písemné informace o zdravotním stavu nezletilého, druzích léků a způsobu jejich užívání." (výrok I.). Výrokem II. stanovil okresní soud otci (stěžovateli) výživné na nezletilého na 2.500 Kč měsíčně a uložil mu je platit počínaje právní mocí rozsudku do každého 15. dne v měsíci předem k rukám matky. Výrokem III. rozhodl, že se matce výživné na nezletilého nestanoví. Výrokem IV. zastavil řízení o úpravě styku rodičů s nezletilým. Výrokem V. zamítl návrh otce na vyslovení předběžné vykonatelnosti tohoto rozsudku. Výrokem VI. rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Výrokem VII. vyslovil, že se tímto rozsudkem mění rozsudek Okresního soudu v Nymburce ze dne 12. 2. 2007, č. j. 13 Nc 81/2006-198 81/2006-198, ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 13. 12. 2007, č. j. 27 Co 399/2007-338.

3. Krajský soud napadeným rozsudkem především zrušil rozsudek soudu prvního stupně ve výroku I. a řízení zastavil. Ve výroku II. rozsudek okresního soudu změnil tak, že stěžovatel je povinen platit výživné na nezletilého 2.300 Kč měsíčně, s účinností od 1. 1. 2009; jinak potvrdil výrok II. rozsudku okresního soudu. Ve výroku III. odvolací soud rozhodl, že ve výroku III. se rozsudek okresního soudu mění tak, že se tento výrok vypouští. Výrokem IV. odvolací soud potvrdil rozsudek okresního soudu ve výroku VII. Konečně výrokem V. odvolací soud rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů za řízení před soudem I. stupně a soudem odvolacím.

4. Krajský soud v Praze se svým rozsudkem - dle stěžovatele - dopustil zásahu do jeho ústavních práv, a to konkrétně do práv zaručených Listinou základních práv a svobod (dále jen jako "Listina") v článku 32 odst. 1, větě první a odst. 4, a dále čl. 36 a čl. 37 odst. 3.

5. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména uvádí, že od září roku 2006, kdy bylo nezletilému 1,5 roku, vede neustále soudní řízení týkající se úpravy poměrů rodičů k nezletilému dítěti, jelikož má velký zájem o svěření nezletilého buď výhradně do své výchovy, nebo do střídavé výchovy obou rodičů. S matkou nezletilého se pokoušel mnohokrát dohodnout, ale táž mu ve styku s nezletilým neustále bránila. Poté co se odstěhovala a následně pak i provdala, snaží se vytvořit pro nezletilého nové prostředí. Stěžovatel splňuje veškeré podmínky stanovené zákonem o rodině pro střídavou péči. Pracuje jako překladatel doma a svou pracovní činnost může vykonávat v libovolnou dobu, což mu umožňuje se nezletilému maximálně věnovat. Krajský soud však svým rozhodnutím zasáhl do práva stěžovatele na výkon jeho rodičovských práv, jelikož svým rozsudkem zrušil střídavou péči nařízenou Okresním soudem v Nymburce a ponechal nezletilého v péči matky. O ní bylo v řízení prokázáno, že nezletilého proti stěžovateli popouzí, že není ochotná se stěžovatelem komunikovat a spolupracovat s ním na výchově nezletilého, a naopak má v úmyslu jej z výchovy nezletilého zcela vyloučit. Krajský soud tedy nerozhodl v zájmu nezletilého dítěte. Znalec V. se prý ve svém znaleckém posudku důkladně zabýval osobností obou rodičů a osobou nezletilého. Konstatoval, že oba rodiče jsou způsobilí nezletilého vychovávat a že jedinou překážku spatřuje v problematické komunikaci mezi nimi. Stěžovatel projevuje značný zájem na tom, aby se podílel na výchově nezletilého, komunikuje s matkou, respektuje ji a nezletilého proti ní nijak nenavádí. Naopak, matka nezletilého proti stěžovateli navádí a nemá zájem na komunikaci s ním. Přesto krajský soud ponechal nezletilého v péči matky. Krajský soud tedy nepostupoval v zájmu nezletilého dítěte a zároveň se dopustil nerovného zacházení s účastníky řízení. Stěžovatel citoval v ústavní stížnosti na podporu svého názoru i některá usnesení a nálezy Ústavního soudu.

7. Stěžovatel posléze zaslal Ústavnímu soudu doplnění ústavní stížnosti. V něm uvádí, že v průběhu odvolacího jednání navrhl, aby "rozsudek soudu I. stupně byl ohledně střídavé výchovy potvrzen, resp. změněn pouze v tom směru, že předání dítěte bude probíhat vždy v místě bydliště toho z rodičů, který dítě předává. Výši výživného rodičů ponechává rovněž na úvaze soudu a práva na náhradu nákladů řízení se otec vzdává. V případě, že by soud neshledal důvody pro střídavou péči, otec podává alternativní návrh na svěřeni nezletilého do své výchovy s tím, že matce bude stanoven široký styk.". Tímto návrhem se však krajský soud nezabýval. Stěžovatel dále odkázal na nález Ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 1206/09 z 23. 2. 2010.

II.

13. Stěžovatel napadl rozsudek obecného soudu, kterým bylo posuzováno svěřeni nezletilého dítěte do výchovy rodičů. Daná věc tak má dosah do ústavněprávní roviny, neboť na ni dopadají následující ustanovení ústavního pořádku.

14. Úmluva o právech dítěte vyhlášená sdělením Federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR č. 104/1991 Sb., ve svém článku 3 odst. 1 stanoví, že "Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány." Orgánům státu je pak určen i čl. 18 odst. 1, který předpokládá, že "Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte."

15. Rovněž Listina ve svém čl. 32 odst. 1 ve spojení s odst. 4 stanoví, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona; péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

16. Citovaná ustanovení ústavního pořádku jsou pak konkretizována podústavní úpravou, jež byla aplikována v nyní posuzované věci. Tak především ustanovení § 26 odst. 4 zákona o rodině ukládá soudu, aby při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů sledoval především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vloh, schopnosti a vývojové možnosti a se zřetelem na životní poměry rodičů. Soud dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud má přihlídnout rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, a výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vztahům dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů. Dále dle ustanovení § 26 odst. 2 zákona o rodině platí, že "Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě do střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby."

17. Referenční rámec ústavněprávního přezkumu vymezil v nedávné době například nález Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/09, který vytyčil: "20. Napadl-li stěžovatel výroky rozsudků obecných soudů o svěřeni nezletilého do výchovy matce, je úkolem Ústavního soudu především posoudit, zda těmito rozhodnutími obecné soudy porušily některá základní práva a svobody stěžovatele. K porušení by mohlo dojít především tím, že by soudy excesivním způsobem nerespektovaly již sama ustanovení běžného zákona, v tomto případě zejména ustanovení § 26 odst. 2 a § 50 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Ostatně, jak již Ústavní soud několikrát judikoval, je zásadně věcí obecného soudu zvážit podmínky svěřeni dítěte do výchovy jednoho či druhého rodiče. Proto je při posuzování předložené ústavní stížnosti třeba zabývat se v první řadě otázkou, zda obecné soudy při rozhodování o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti a úpravě styku s dítětem obsah a smysl příslušných zákonných ustanovení respektovaly." K tomu Ústavní soud dodává, že nerespektování obsahu a smyslu příslušných zákonných ustanovení znamená přesah do ústavní roviny i proto, že příslušnou podstatnou úpravou je právě ústavní úprava realizována a konkretizována.

18. I v řízení o této ústavní stížnosti lze odkázat na citovaný nález sp. zn. III. ÚS 1206/09, který v b. 31 poukázal "na skutečnost (obdobně jak učinil v době neexistence Ústavou předpokládaného Nejvyššího správního soudu - viz zejména nálezy ve věcech sp. zn. IV. ÚS 136/97, III. ÚS 142/98, III. ÚS 206/98, III. ÚS 187/98), že je ve věcech dle § 237 odst. 2 písm. b) o. s. ř. nucen provádět v nezbytných případech korekci právních názorů, která by však jinak příslušela Nejvyššímu soudu. Současný "systém" dovolacího řízení nezná jiný prostředek korekce soudního rozhodnutí, jakož i prostředek sjednocování judikatury v předmětných otázkách, než je ústavní stížnost, což je nepochybně stav nežádoucí a neodpovídající principům výkonu spravedlnosti v právním státě."

III.

19. Odvolací soud napadeným rozhodnutím výslovně nepřipustil střídavou výchovu dítěte, implicitně odmítl svěřeni dítěte do výchovy otce a naopak ponechal dítě ve výchově matky.

20. Tyto závěry postavil odvolací soud v podstatě pouze na skutečnosti, že mezi rodiči absentuje vzájemná tolerance a respekt, jejich vyspělost, projevující se ve schopnosti spolu navzájem kvalitně o věcech jejich dítěte komunikovat a kooperovat (srov. str. 3 napadeného rozsudku) [ostatně i matka ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedla, že vztahy mezi rodiči nejsou dobré]. Proto odvolací soud "dospěl k závěru, že pro střídavou výchovu nejsou dány předpoklady spočívající ve schopnosti rodičů vést o záležitostech jejich syna kvalifikovanou komunikaci a kooperaci." (srov. str. 4 napadeného rozsudku). Naopak odvolací soud uvedl s odkazem na znalce uvedl, že oba rodiče jsou osoby plně komponované, z psychologického hlediska zdravé a zcela odpovědné za své jednání, že v jejich osobnosti nebylo zjištěno nic, co by snižovalo předpoklady některého z nich dítě vychovávat, a že vztah nezletilého k nim oběma je pozitivní a přibližně rovnocenný (srov. str. 4 napadeného rozsudku); [tu není zřejmé, v jakém důkazu našla vedlejší účastnice oporu pro své (toliko) tvrzení, že údajně syn má nesrovnatelně lepší vztah k ní než k otci.]

21. Tím odvolací soud (nepřímo) deklaroval názor, že při posuzování svěřeni dítěte do výchovy není relevantní hledisko (ne)schopnosti toho kterého rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem (tedy který z rodičů a proč není schopen dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem). V opačném případě by si totiž tuto otázku musel odvolací soud položit a zodpovědět ji. Patrně jde o jeho dlouhodobější názor, neboť soud prvního stupně uvádí právě v rozsudku, který byl zrušen napadeným rozsudkem odvolacího soudu, že "soud se nemůže ztotožnit s názorem krajského soudu, který vyslovil ve svém rozhodnutí v prosinci 2007, kdy uvedl, že není podstatné, který z rodičů není schopen komunikace." (srov. str. 1084 spisu).

22. Uvedeným názorem však odvolací soud nereflektoval, že hledisko (ne)schopnosti toho kterého rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem naopak relevantní je. Dokonce je to výslovně stanoveno ustanovením § 26 odst. 4 zákona o rodině, které ukládá soudu při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy přihlídnout mj. "ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem".

23. Obdobný názor [tj. o relevanci hlediska (ne)schopnosti toho kterého rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem] vyslovil též citovaný nálezn sp. zn. III. ÚS 1206/09: "23 ... vyvstala podstatná otázka, proč matka není ochotna spolupracovat a komunikovat a proč jí chybí ochota a vyspělost v zájmu nezletilé dcery s otcem na výchově participovat a kooperovat s ním. 24. Ústavní soud zdůrazňuje, že svěřeni dítěte do výlučné výchovy jednomu z rodičů nesmí být výrazem ústupku vzájemné rivalitě rodičů, která jen sleduje "boj o dítě", případně nízké pohnutky jednoho rodiče k trýznění druhého rodiče skrze své vlastní dítě... 28...Zájmem dítěte nepochybně je, aby bylo především v péči obou rodičů, a není-li to možné, pak toho z rodičů, který k tomu má lepší předpoklady, mimojiné uznává roli a důležitost druhého rodiče v životě dítěte a je přesvědčen, že i ten druhý je dobrým rodičem..."

24. O relevantní hledisko jde i proto, že Úmluva o právech dítěte i Listina sledují vytvoření co nejširší možnosti utváření a upevňování vzájemných vztahů mezi dítětem a oběma jeho rodiči. Obecně platí, že každý z rodičů (ať již mužský či ženský "prvek") - za jistých předpokladů (např. že mají o to zájem a jsou k tomu způsobilí) - se může nezastupitelným způsobem podílet na postupně vyvíjející se životní orientaci dítěte, na jeho výchově, čímž se realizuje zájem dítěte, ale i zájem rodiče.

25. S tím právě souvisí zákonem zakotvená povinnost soudu přihlídnout i k tomu, jakou má ten který rodič schopnost dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem. Obecně lze totiž konstatovat, že zájem dítěte je, aby bylo v péči obou rodičů, a není-li to možné, pak právě toho z rodičů, který mimo jiné uznává roli a důležitost rodiče druhého v životě dítěte a je přesvědčen, že i ten druhý je dobrým rodičem [poznámka: avšak za předpokladu, že z pohledu zájmu dítěte nepřevažují jiné skutečnosti svědčící naopak pro péči druhého rodiče - k tomu srov. bod 30.-32. tohoto nálezu].

26. Významné je, že výlučná péče toho z rodičů, který uznává roli a důležitost rodiče druhého v životě dítěte, potom vytváří větší prostor nejen pro to, aby dítě absorbovalo ve větší míře výchovné působení i druhého rodiče (který nemá svěřeno dítě do výchovy a pouze realizuje styk s dítětem), ale zvyšuje se tím pravděpodobnost pozitivní intenzivní emocionální vazby dítěte k druhému rodiči. Výlučně pečující rodič tedy nemá odmítat výchovné působení druhého rodiče, nemá být proti němu a priori negativně zaměřený, neboť to se může přenášet i na dítě. Opačný (tj. negativní) postoj rodiče k druhému rodiči by se mohl - ať již přímo či ve svých důsledcích - z velké pravděpodobnosti negativně dotýkat dítěte, pokud by byla snižována či eliminována účinnost výchovného působení druhého rodiče; to by mohlo negativně působit na emocionální vazbu dítěte k druhému rodiči.

27. V této souvislosti lze citovat i případnou část rozsudku soudu prvního stupně: "... pro zdárný vývoj každého nezletilého dítěte je třeba, aby byl rodičem, který má dítě ve své výchově, podporován styk s druhým rodičem. Vychovávající rodič by měl druhého rodiče ctít, nezletilé dítě učit tak, aby druhého rodiče uznával, měl k němu založený vztah na úctě a slušném chování a měly by být podporovány co nejčastější styky s tímto rodičem, aby nemohlo dojít ke vzájemnému odcizení a případně vytvoření syndromu zavrženého rodiče." (srov. č. I. 1081 nahoře spisu).

28. Odvolací soud tudíž - jak již bylo řečeno - ignoroval relevantní zákonné kritérium rozhodování o svěřeni nezletilého do výchovy rodičů. Tím porušil nejen základní právo stěžovatele vychovávat dítě a

pečovat o ně dle čl. 32 odst. 4 Listiny, ale i základní právo dítěte na rodičovskou výchovu a péči dle téhož článku Listiny. Ignorováním zákonného kritéria zatížil odvolací soud své rozhodnutí libovůlí, čímž došlo k porušení základního práva stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny.

31. Řečeno poněkud jinak, aby bylo určité řešení ve všech aspektech v zájmu dítěte, je žádoucí stav téměř ideální. To je však iluzorní. Úkolem rodičů by však mělo být, aby se svým chováním k takovému stavu přibližovali. Tedy, aby rodiče opustili své egoistické, mnohdy dokonce nízké "zájmy" (například v podobě přinášení příjemných vnitřních pocitů trýznění druhého rodiče skrze vlastní dítě). Každý rodič by si měl být vědom toho, že prioritou zájmu dítěte platí mimo jiné proto, že důsledky ignorování zájmu dítěte se v jeho sféře (v jeho životě, ať již aktuálním či budoucím) projeví intenzivněji negativně než v životě rodiče jako člověka dospělého; dítě totiž není "hotová" silná osobnost, a není schopno se s uvedenou situací vypořádat, takže často nese psychické šrámy při cestě svého dospívání po celý život.

IV.

32. Nereflektování relevantního kritéria pro rozhodování o svěření nezletilého do výchovy odvolacím soudem je závažnější o to více v nyní posuzované věci; to soud prvního stupně - oproti odvolacímu soudu - vnímal a dospěl k následujícím skutkovým zjištěním, která označil za zásadní změny v poměrech, jež zde nebyly v době prvního meritorního rozhodování o svěření dítěte do výchovy. Kupříkladu konstatoval, že "... matka nepomohla žádným způsobem nezletilému zmírnit již tak složitou situaci (jeho umístění do DC- pozn.: Dětské centrum), do které se dostal právě díky svým rodičům, zejména neustálým tvrzením matky. Jakákoliv tvrzení matky ohledně špatné péče otce o nezletilého se nikdy nepotvrdila. Ani tvrzení matky o fyzickém trestání či ubližování ze strany otce se také neprokázalo. Matka, vědoma si zjištěné důkazní situace, v průběhu řízení změnila rétoriku a začala uvádět, že má pouze zájem o to, aby bylo zjištěno, jakým způsobem nezletilý ke zraněním přichází, že nikdy otce neobviňovala z fyzického týrání. Její odlišné měnění se reakce však lze pozorovat v průběhu celého řízení, kdy matka velmi obratně reaguje na zjištěnou procesní situaci a podle ní zvolí další postup ... Matka však nezletilému pobyt neulehčila, ba právě naopak ... šlo jí o získání nezletilého zpět pouze do své výchovy za použití všech možných prostředků ... matka nezletilému několikrát při rozhovoru říkala, aby se nebál, že "zlý pán nepřijde", že "všechno připravuje, balí věci a pojedou spolu pryč, strašně moc daleko od toho zlého pána, buď na druhou stranu ČR nebo do zahraničí a pojedou i babička". Na otázku nezletilého, zda tam bude i táta, odpověděla "ne, on by mě jenom terorizoval, deptal, nebudeme o něm mluvit"... Pokud by skutečně šlo matce o zájem dítěte a nikoliv pouze o "výhru", potom by vzhledem k tomu, že je velmi inteligentní, je schopna domyslet následky svého jednání, nemohla jednat proti zájmu nezletilého a musela si být vědoma toho, že nezletilý bude reagovat na její chování...matka vyhazovala hračky nezletilému, které mu do DC přinesl jeho otec... Přestože matka věděla, že nezletilý chodí velmi brzy spát, nedíval se ani na Večerníček a není vhodné provádět vyšetření v pozdějších odpoledních hodinách, umožnila PhDr. M. vyšetření nezletilého ... přítomna byla pouze psychologka a matka nezletilého. Za krajně nevhodné potom soud považuje natáčení nezletilého na videokameru ... Přestože se otec několikrát snažil s matkou komunikovat (prostřednictvím písemných zpráv ohledně aktivit nezletilého), ale i tím, že ji pozdravil, matka nezletilého vždy rychle předala otci a opět velmi rychle nezletilého přebírala a aniž by nezletilého vedla k tomu, aby se rozloučil s otcem, odcházela. Matka je vůči otci velmi striktní, nemá zájem s ním komunikovat, vše probíhá velmi rychle. Neúměrně dlouho také držela nezletilého v náručí, čímž mu ztěžovala lehčí průběh předávání (viz zprávy OSPOD)... již v prvním řízení o úpravě poměrů znalkyně Mgr. H. uvedla, že je třeba situaci rychle řešit a v tomto řízení opětovně potvrdila, že dítě bylo mnohokrát vyšetřováno, což není v jeho zájmu a nadměrné vyšetřování může vést až k viktimizaci a je zcela jisté, že nezletilý Š. bude emočně labilním dítětem. V tomto směru soud také podotýká, že to byla opět matka, která nechala dvakrát nezletilého vyšetřit (poprvé v DC PhDr. M., a to velmi nestandardním způsobem) a dále poté, co nesouhlasila se závěry znalce prof. PhDr. V., si vyhledala nového psychologa PhDr. Š. Ještě před tím také navrhovala zpracování dalšího znaleckého posudku (poznámka Ústavního soudu: v tomto kontextu vyznívá až poněkud ironicky tvrzení matky ve vyjádření k ústavní stížnosti, že stěžovatel podal návrh u soudu, v důsledku něhož bude nezletilý syn opět podroben znaleckému zkoumání z oboru psychologie) ... Pokud jde o otce, z průběhu dokazování vyplynulo, že otec projevuje mnohem větší ochotu ke spolupráci s matkou. Je evidentní, že se poučil a má snahu situaci řešit. Nadále má velký zájem o výchovu, navrhuje střídavou výchovu nezletilého. Soud si také klade otázku, jak by se měl otec zachovat jinak, aby byla matka spokojená ... matka si do dnešního dne nevzala ponaučení z celého vývoje věci a je stále nastavena bojovně proti otci. Ani terapie, která dosud probíhá, nepřinesla žádné výsledky. Matka si navíc místo řešení dané problematiky řeší svoje problémy, které se vztahy mezi rodiči nesouvisí. Psycholožka uvedla, že menší ochota je na straně matky (a to již uplynulo 10 měsíců od umístění nezletilého do DC)... skutečná snaha matce chybí ... pokračující tvrzení matky o zraněních nezletilého, která vyústily až v umístění nezletilého do DC, pokračující více bojovně nastavené chování matky vůči otci, přestože matka stále tvrdí opak ... její chování se však nezměnilo ani po vrácení nezletilého do její výchovy, pouze došlo k více sofistikovanějším podáním a projevům." (srov. č. l. 1077 - 1082 spisu).

33. Odvolací soud pak ve svém rozsudku reprodukoval tato skutková zjištění soudu prvního stupně tak, že uvedený soud vzal za prokázané, že "matka nemá zájem na komunikaci s otcem a snaží se jej od otce oddálit." (srov. str. 2 napadeného rozsudku).

34. Tedy, soud prvního stupně učinil skutkový závěr, že je to právě matka, která není ochotna spolupracovat, komunikovat a participovat se stěžovatelem na výchově v zájmu nezletilého dítěte. Z obsahu jeho rozhodnutí (z jeho kontextu) a ze spisu lze dovodit, že takový negativní postoj matky ke komunikaci se stěžovatelem není vybudován na racionálním důvodu zájmu dítěte (že patrně jde o odraz "boje o dítě", případně o jiné nepřijatelné pohnutky). Tomuto závěru, opřenému o provedené dokazování, pak neodpovídá (toliko) tvrzení matky ve vyjádření k ústavní stížnosti, že stěžovatel údajně pokračuje ve svém chování tak, jak činil od počátku, že vyhledává naprosto zbytečné konflikty, vyvolává nepříjemnosti apod., že takovéto chování stěžovatele nemůže přispět k zlepšení jejich vztahů, že matka sama prý již není schopna v tomto směru více učinit. Takovéto tvrzení matky zní - v kontextu projednávaného případu - jen stěží přijatelně.

35. Uvedená zjištění soudu prvního stupně odvolací soud nijak nezpochybnil, avšak nebral je při svém rozhodování jako relevantní; to však - jak plyne ze shora uvedeného textu - učinit měl.

V.

36. Dále, odvolací soud postavil své rozhodnutí na premise, že absence kvalifikované komunikace mezi rodiči - tedy neexistence schopnosti toho kterého rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem - je (tedy vždy) překážkou střídavé výchovy. Takto pojatý názor však Ústavní soud shledává protiústavním, a to z více důvodů.

37. Při platnosti uvedené premisy odvolacího soudu (o nemožnosti nařízení střídavé výchovy v případě neexistence kvalifikované komunikace mezi rodiči) by tedy k eliminaci střídavé výchovy stačilo pouze jednostranné, iracionální, svévolné, účelové odmítání kvalifikované komunikace rodiče, který má dítě ve své výlučné péči, s druhým rodičem. V takovém případě by šlo ve své podstatě o zneužití postavení rodiče (výlučně) vychovávajícího dítě, o zneužití jeho základního práva vychovávat své dítě dle čl. 32 odst. 4 Listiny. Každé ustanovení právního předpisu, každé právo má svůj smysl. Smyslem základního práva vychovávat dítě a pečovat o ně (tedy smyslem čl. 32 odst. 4 Listiny a konkretizující "běžné" zákonné úpravy) stěží může rozumně být umožnit jednomu rodiči iracionálním, svévolným a účelovým odmítáním kvalifikované komunikace s druhým rodičem eliminovat střídavou výchovu, a tak i rovnocenné podmínky pro výchovu a péči dítěte druhým rodičem. Právní předpisy je nutno vykládat tak, aby se zabránilo jejich zneužívání. Tedy, v tomto případě zvolit výklad přiznávající relevanci hledisku, zda a proč není rodič ochoten spolupracovat, komunikovat a na výchově participovat v zájmu dítěte s druhým rodičem.

38. Opačný přístup má i širší důsledky. Pokud by se připustil takový výklad práva, který by ponechával prakticky volné pole jeho zneužívání, hrozil by u druhé strany sporu vznik pocitu nespravedlnosti a bezmoci, a v důsledku toho nedůvěry ve spravedlnost a v právní stát. Smyslem práva je spravedlivě regulovat společenské vztahy. Umožněním zneužívat právo, tedy zakládáním nespravedlnosti, se však samotný smysl práva popírá.

39. Řečeno poněkud jinak, např. část odborné literatury (srov. Kotulková, J.: Rozvod manželství s nezletilými dětmi, Právní rádce, 7/2008) uvádí, že často nastává situace, kdy ten z rodičů, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy, omezuje kontakt druhého rodiče s dítětem, "neoznamuje mu informace", neumožňuje druhému z rodičů informovat se o závažných otázkách týkajících se dítěte, které spadají do rodičovské odpovědnosti. Tak tomu právě bylo i v nyní posuzované věci. V této souvislosti odborná literatura poukazuje na snahu zákonodárce omezit výše uvedené praktiky a uvádí, že z tohoto důvodu tak došlo k úpravě institutů společné a střídavé výchovy.

40. Z uvedeného plyne, že teze odvolacího soudu (o nemožnosti střídavé výchovy v případě chybějící kvalifikované komunikace mezi rodiči) by naopak ponechávala volný prostor shora citovaným pro zájem dítěte nežádoucím praktikám, kterým však zákonodárce chtěl zabránit.

43. Ústavní soud dále předkládá i argument následující. Sledovaného cíle v podobě střídavé výchovy (a jejich pozitivních účinků pro blaho dítěte) lze dosáhnout za předpokladu náležité záruky kvalifikované komunikace mezi rodiči; čili obojí není nutně v kontrapozici (odvolací soud vychází implicitně z premisy opačné, tedy že obojí je neslučitelné). "Ve hře" je tak princip přiměřenosti. Odvolací soud tyto cíle postavil proti sobě a upřednostnil jeden před druhým, aniž by reflektoval, že obecně (v právním řádu) existují prostředky, jimiž lze dosáhnout realizace obou legitimních cílů. Smysl této úvahy plyne z následujícího textu.

44. Kupříkladu, dle ustanovení § 43 odst. 1 písm. b) zákona o rodině platí: "Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, neučinil-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, učinit tato opatření ... b) stanovit nad nezletilým dohled a provádět jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti." Skutečnost, že dle tohoto ustanovení lze stanovit dohled i v případě poruchy v chování nejen nezletilého, ale i jeho rodičů, potvrzuje ostatně i odborná literatura (srov. Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině, 4. vydání, C. H. BECK, Praha, 2009, str. 162: "Jestliže se napomenutí mívá účinkem nebo jde o závažnější poruchy v chování nezletilého nebo jeho rodičů, může být nad nezletilým

nařízen dohled.")). [V úvahu tedy přichází i využití mírnějšího institutu napomenutí dle § 43 odst. 1 písm. a) zákona o rodině.]

45. V této souvislosti lze znovu poukázat na cit. nález sp. zn. III. ÚS 1206/09: "24. Ústavní soud zdůrazňuje, že svěřením dítěte do výlučné výchovy jednomu z rodičů nesmí být výrazem ústupku vzájemné rivalitě rodičů, která jen sleduje "boj o dítě", případně nízké pohnutky jednoho rodiče k trýznění druhého rodiče skrze své vlastní dítě. Soudy mohou a mají využívat prostředků poskytnutých jim zákonem o rodině [např. ustanovení § 43 odst. 1 písm. a) a § 44], kterými mohou postihovat toho z rodičů, jenž ať už záměrně, anebo z nedbalosti maří veřejný zájem na řádné výchově a rozvoji osobnosti dítěte (dílčím způsobem vyjádřený např. v ustanovení § 26 odst. 3 zákona o rodině)."

46. Ostatně, již okresní soud ve výroku I. rozhodl, že "Rodiče jsou povinni si při převzetí a odevzdání nezletilého předat písemné informace o zdravotním stavu nezletilého, druzích léků a způsobů jejich užívání.". Není jisté vyloučeno rozšířit výrok při event. rozhodnutí o střídavé výchově o další vzájemné informační - písemné či ústní - povinnosti rodičů (vztahující se i k dalším aspektům výchovy). Nad dodržováním této případné povinnosti by pak mohl dohlížet, např. příslušný orgán dle § 43 odst. 1 písm. b) zákona o rodině; eventuální rozhodnutí o střídavé výchově by přirozeně neznamenalo nemožnost budoucí změny; jestliže by se tato cesta, pokud jde o realizaci kvalifikované komunikace mezi rodiči, nejevila efektivní, bylo by možné po určité době (flexibilně) střídavou péčí nahradit péčí výlučnou.

47. O tom, že shora nastíněná cesta by mohla být způsobilá vést ke sledovanému cíli, svědčí i to, že v principu v obdobných případech je v praxi obecnými soudy používána. Například Ústavní soud v bodu 17 in fine nálezu sp. zn. I. ÚS 420/05 konstatoval, že "obecné soudy - vzhledem k provedeným zjištěním o tom, že matka dlouhodobě nevedla nezletilého k odpovídajícímu vztahu ke stěžovateli, dlouhodobě neplnila povinnost řádně připravovat nezletilého na styk s otcem, aniž jí v tom bránily objektivní překážky - rozhodly o nařízení dohledu nad výchovou nezletilého. Je tak vytvořen předpoklad, že v budoucnosti by se mohla situace změnit."

49. Pro předpoklad zlepšení komunikace mezi rodiči díky nařízení střídavé péče svědčí i argumentace okresního soudu (na str. 21 jeho rozsudku), že "právě mezi rodiči, kteří ne zcela dobře komunikují, je střídavá péče podnětem a motivací k tomu, aby se snažili spolu co nejvíce kooperovat, střídavá výchova nutí rodiče, který nebyl této formě nakloněn a na jeho straně chybí ochota k tomu, aby své chování změnil. Jinak se může stát, že skutečně dojde ke změně výchovy do výchovného prostředí druhého rodiče."

52. Z uvedených důvodů neobstojí jako obhajitelná výchozí premisa odvolacího soudu, že chybějící kvalifikované komunikace mezi rodiči je vždy překážkou střídavé péče. I v tomto aspektu tedy odvolací soud zatížil napadené rozhodnutí porušením základního práva stěžovatele vychovávat své dítě dle čl. 32 odst. 4 Listiny (i základní práva dítěte na rodičovskou výchovu a péči dle téhož článku Listiny) a porušením základního práva stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny. Zde Ústavní soud naopak aprobejuje názor nalézacího soudu, opačný od názoru soudu odvolacího.

53. Lze podotknout, že obdobný názor je odvoditelný i z cit. nálezu sp. zn. III. ÚS 1206/09, kupříkladu z následujících jeho částí: "23. Jakkoli střídavá výchova předpokládá ze strany rodičů především toleranci, společnou vůli a schopnost spolu komunikovat a spolupracovat (a zejména nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů), nesmí soud na způsob této výchovy rezignovat už tehdy, kdy jeden z rodičů s tímto způsobem výchovy pro forma nesouhlasí. Je-li pak takový nesouhlas čistě obstrukční, ničím neodůvodněný resp. postrádá-li ve vztahu k výchově dítěte relevanci, nemůže o něj soud opřít své rozhodnutí. Proto podle názoru Ústavního soudu v tomto případě vyvstala podstatná otázka, proč matka není ochotna spolupracovat a komunikovat a proč jí chybí ochota a vyspělost v zájmu nezletilé dcery s otcem na výchově participovat a kooperovat s ním... 29... Nesouhlas matky se střídavou péčí může být relevantní pouze tehdy, je-li vybudován na důvodech, jež jsou způsobilé intenzivním způsobem negativně zasahovat do zájmu dítěte...". Vedlejší účastnice tento nález ve svém vyjádření opomíjí, i když byl vydán později než jí citovaný nález sp. zn. I. ÚS 48/04; musela jej znát již proto, že jí bylo zasláno doplnění ústavní stížnosti (k vyjádření), v němž stěžovatel tímto nálezem argumentuje.

54. Je však namístě dodat, že Ústavní soud tím nemíní vyslovit, že neexistence kvalifikované komunikace mezi rodiči není vůbec relevantním kritériem při rozhodování o střídavé výchově. Je tomu právě naopak. Leč obecný soud musí náležitě vyargumentovat, proč se domnívá, že v konkrétním případě nemohou (se značnou mírou pravděpodobnosti) vést k zajištění kvalifikované komunikace mezi rodiči jiné prostředky dle zákona o rodině, kupříkladu cesta shora naznačená (str. 15, 16). Posléze musí obecný soud argumentačně podložit, proč - po aplikaci a poměření všech relevantních kritérií - dospěl (případně) k závěru, že je třeba upřednostňovat právě kritérium založené tím, že mezi rodiči kvalifikovaná komunikace neexistuje.

VI.

55. Ústavní soud zdůrazňuje, že tímto nálezem nezamýšlel vyjádřit názor (ať již výslovně či implicitně), do čí výchovy by mělo být dítě svěřeno (zda do výlučné výchovy matky, otce či do střídavé výchovy).

Zodpovědět tuto otázku je totiž úkolem obecných soudů, které však nemohou při svém rozhodování ignorovat jednotlivá relevantní kritéria a selektovat jen některá, a které nemohou vycházet z neobhajitelné premisy o nemožnosti střídavé výchovy v případě neexistence kvalifikované komunikace mezi rodiči.

56. Ústavní soud zaregistroval, že v mezidobí od rozhodování nalézacího soudu do rozhodování soudu odvolacího došlo k určité změně poměrů. Odvolací soud totiž závěrem svého rozhodnutí (na str. 4) uvedl následující skutečnosti: "nepřehlédl, že matka se v průběhu odvolacího řízení provdala za P. S., hodlá se s ním přestěhovat do Rychnova nad Kněžnou. Již si tam obstarala byt a zaměstnání, do kterého v budoucnu nastoupí a pro nezletilého zajistila školkou a zájmový hudební kroužek...poslední půl roku trávila s nezletilým převážnou většinu času u rodiny svého manžela v Rychnově nad Kněžnou." (dále jen jako "citované skutečnosti"). Zde je však třeba dodat, že citované skutečnosti nevztáhl odvolací soud ve svém rozhodnutí k odmítnutí střídavé výchovy, neboť tu odmítl jen z důvodu neexistence kvalifikované komunikace mezi rodiči [srov. bod 19.-21. tohoto nálezu]. Pokud by však nyní odvolací soud zamýšlel citované skutečnosti k odmítnutí střídavé výchovy použít, bude jeho povinností přesvědčivě (argumentačně) vysvětlit, proč střídavé výchově brání. Řečeno jinak, proč citované skutečnosti opodstatněně nabývají přednost před jinými hledisky (např. před schopností toho kterého rodiče domluvit se na výchově dítěte s druhým rodičem), jež by mohly svědčit i závěru opačnému (např. o střídavé výchově či o výchově dítěte stěžovatelem). Ústavní soud nemůže tuto budoucí úvahu obecného soudu předjímat, neboť odvolací soud v tomto smyslu dosud neargumentoval a Ústavní soud tak nemá, co by z ústavně právních hledisek v tomto směru hodnotil. Svým předjímáním by totiž zasahoval do nezávislého posouzení uvedené otázky v režimu obecného soudnictví.

57. Zde Ústavní soud - nad rámec nosných důvodů tohoto nálezu - poukazuje i na následující souvislost časovou (poznámka: Ústavní soud nemůže rozpoznat, zda jde i o jinou, věcnou souvislost). Jak bylo uvedeno v bodě I. tohoto nálezu, rozsudkem okresního soudu bylo rozhodnuto o střídavé výchově, což matka dítěte odmítala. Táž podala odvolání a dne 3. 10. 2009 před odvolacím soudem uvedla - což koresponduje zjištění soudu - že "V současné době mám partnera P. S. Společně nebydlíme, přesunujeme se mezi našimi bydlišti. Pan S. je od Rychnova nad Kněžnou. Plánuji s ním sňatek a založení nové rodiny...Pracovní místo si hledám v regionu, kde v současné době bydlí můj partner. Tam rovněž zamýšlíme do budoucna bydlet." (srov. č. I. 11+0 spisu). Poté již dne 22.10.2009 matka předložila oddací list z 21.10.2009, potvrzení Městského úřadu v Rychnově nad Kněžnou o změně trvalého bydliště (které se nachází v Rychnově nad Kněžnou), potvrzení Mateřské školy Čtyřlístek v Rychnově nad Kněžnou, registraci dítěte u nové lékařky v Rychnově nad Kněžnou, listiny prokazující, že dítě bude navštěvovat zájmový kroužek v Rychnově nad Kněžnou; uvedla, že má příslibeno zaměstnání na Základní škole v Rychnově nad Kněžnou (srov. č. I. 1116 spisu). Posléze zástupce matky "zdůrazňuje, že matka neuzavřela sňatek a nerozhodla se následovat manžela proto, aby oddálila dítě od otce. Nicméně vzhledem k situaci, jak se vyvinula, která se týká bydliště, má za to, že není možné střídavou péči nařídít i z důvodu různých bydlišť rodičů." (srov. č. I. 1117 spisu). Posléze uvádí opatrovník, že poměry u matky se v současném bydlišti nepodařilo prošetřit, opatrovník se o změně bydliště dozvídá až u jednání soudu a přesto má za to, že střídavá výchova je vhodná pro nezletilého (srov. str. 1117 spisu p.v.).

58. Ústavní soud do myšlení matky přirozeně nevidí. Může jen předpokládat, že příslušné kroky (tedy uzavření sňatku a následování svého manžela do místa bydliště vzdálenějšího od místa bydliště stěžovatele) nečinila po vydání rozhodnutí soudu prvního stupně o střídavé výchově proto, či také proto, aby v odvolacím řízení dosáhla změny rozhodnutí okresního soudu, tedy změny rozhodnutí o střídavé výchově a ponechání dítěte ve své výchově.

VIII.

61. Ústavní soud uzavírá a opakuje, že Krajský soud v Praze porušil ve smyslu výše uvedených ustanovení Listiny základních práv a svobod a Úmluvy o právech dítěte základní právo stěžovatele na spravedlivý proces a na výchovu a péči o dítě tak, jak se praví na jiných místech tohoto nálezu.

62. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy z důvodů shora vymezených vyhověl a dle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl nálezem tak, jak ve výroku uvedeno.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 18. srpna 2010

Vojen Güttler v. r.

předseda senátu